

sådan distinktion hade kanske kunnat föra till en mer fördjupad diskussion om demokratiska staters rätt att skydda sig mot våldshandlingar än de korta och allmänt hållna formuleringar som nu finns i inledningskapitlet.

Men det måste sägas att författarna har (via Ekdahls inledning) rätt i att en fortsatt kartläggning av de politiska åtalerna och domarna skulle vara värdefull för att ge en mer allsidig bild av Sveriges moderna politiska historia. Denna bok är ett bra bidrag.

Mittuniversitetet, Sundsvall

BÖRJE HARNESK

Therese Nordlund Edvinsson, *En osynlig företagshistoria: Direktörshustrun i svenskt näringsliv* (Lund: Sekel 2012). 315 s.

"Representation, det är att bjuda folk för nyttans skull och låtsas som det är ett nöje" citerar Therese Nordlund Edvinsson den träffsäkra Marianne Höök från 1966. Citatet sammanfattar författarens värdering av hustrurs villkor i svenska näringslivsfamiljer under första hälften av 1900-talet. Ämnet för Nordlund Edvinssons bok är de på ytan privilegierade gifta kvinnor ur direktörsfamiljerna Wallenberg, Ekman, Broström med flera. Dessa kvinnor var oftast själva födda i direktörsfamiljer och således väl förberedda på sitt uppdrag. De var kompetenta, verserade och språkkunniga, många gånger med stor kunskap om företagsledning. I boken framgår det emellertid att direktörshustrun var en roll som var lättare att utföra fel än rätt. Företagets bästa – för det var det hennes uppdrag handlade om – gick ut på att hon i varje situation satte andras behov framför sina egna. Hon förväntades föda många barn och leda ett stort hushåll där dörren alltid skulle stå öppen för mannens gäster. Dagtid förde hustrun en instängd tillvaro i hemmet och fattade beslut på egen hand gällande familjen och hemmets organisation. På kvällen skulle hon uppträda glad och vackert klädd när maken bjöd sina affärsbekanta. Therese Nordlund Edvinsson visar hur hennes huvudaktörer fick kämpa för insyn i makens arbete och kritiserades om de utnyttjade sin kunskap om företaget.

Elitkvinnans informella ledarskap och sociala roll är ett arbete som systematiskt har osynliggjorts såväl i verkligheten som i historieforskningen – om det ens har benämnts som arbete. Nordlund Edvinsson lyfter förtjänstfullt fram dessa kvinnors vardagsliv och visar samtidigt en annan sida av 1900-talets näringslivshistoria. Källmaterialet är stort och varierat, huvudsakligen från privata samlingar. Boken är uppdelad i tematiska kapitel. Läsaren lotsas genom gängse kvinnobilder, hushållssysslor i ett direktörshem, inställning-

en till privatekonomi, barnuppfostran, direktörshustruns värninneskap och hennes verksamhet utanför hemmet. Särskilt nyskapande framstår kapitel 4 om hushållsarbetets organisation och kapitel 5 om familjernas motsägelsefulla inställning till konsumtion.

Nordlund Edvinsson menar att direktörshustrurnas liv inte är intressanta *per se*, utan hon använder dem för att belägga större mönster utifrån kapitlens olika teman. Det finns därmed en spänning i framställningen mellan det biografiska och det tematiska. Det får även konsekvenser för hur resultaten kan tolkas. Huvudaktörernas biografier skildras i kapitel 2. Episoder ur direktörshustrurnas liv återkommer i de andra kapitlen, då för att illustrera författarens argument. Jag hade gärna sett att dessa episoder hade förankrats tydligare i sitt biografiska sammanhang. Det tror jag hade bidragit till större vetenskaplig transparens, det vill säga uppfattningen om hur författaren har valt sina exempel, och i vilken ordning beläggen förs fram. Genom ett tydligare biografiskt perspektiv hade aktörerna också bättre kunnat utnyttjas i framställningen för att förbinda resultaten i de olika kapitlen till varandra. Hushållskonsumtionen hade till exempel varit intressant att beakta i ljuset av familjens företagsstrategier och inställningen till barnuppfostran och utbildning. Fanns det skillnader över tid? Eller var andra faktorer mer relevanta för direktörshustruns relation till företaget, till exempel dynamiken inom det äkta paret, personlighet, utbildning eller verksamhetsområde? Eftersom det är tydligt att Therese Nordlund Edvinsson har ingående kunskaper om familjerna och företagen hade sådana resonemang säkert varit möjliga.

Frågan om direktörshustrurnas betydelse för företaget får inget tydligt svar i boken. Vad hade hänt om kvinnorna inte hade funnits där för sina män? Kvinnornas relation till företagen behandlas först i bokens två sista kapitel (vilket i och för sig kan anses talande för arbetsuppdelningen mellan könen inom näringslivsfamiljerna). Nordlund Edvinsson resonerar runt frågan: fruarnas arbete togs för givet av männen och av dem själva, kvinnornas egna vittnesbörd är sannolikt censurerade med hänsyn till konventioner. Men kanske hade man kunnat besvara denna fråga genom ett annat empiriskt urval. Till exempel hade författaren kunnat införliva material från ogifta män, eller från familjer som inte levde upp till idealen för att synliggöra vikten av hustrurnas verksamhet.

En annan fråga som väcktes under läsningen om direktörshustrurnas villkor, var vilka strukturer som tillät att kvinnorna, trots sin ställning och kunskaper, tycks ha funnit sig i ett liv i familjens och företagens skugga. Den frågan går sannolikt inte heller att besvara genom samtida familjebrev. En möjlighet hade varit att följa upp det skriftliga materialet med muntliga intervjuer av efterlevande eller mer sentida direktörshustrur. Sannolikt hade

det möjliggjort en fördjupad analys av kvinnornas egna upplevelser av sin situation.

Dessa invändningar avser inte att förta värdet av den här boken. Snarare är de tänkta som förslag till fortsatta studier. Direktörshustruns uppdrag i företagshistorien är tack vare Therese Nordlund Edvinssons arbete inte längre osynligt. Hennes resultat har betydelse även i ett större vetenskapligt sammanhang. Direktörshustruns villkor erbjuder nya infallsvinklar på 1900-talets samhälle och genusrelationer. Med den här studien som utgångspunkt bör vi fortsätta att utforska framförallt kontinuiteten i elitkvinnans situation – från den kompetenta adelsfrun på det tidigmoderna godset till 1900-talets självuppoffrande borgerliga kvinna i näringslivets tjänst.

Örebro universitet

MY HELLSING

Ingela Johansson, *Strejkkonsten: Röster om kulturellt och politiskt arbete under och efter gruvstrejken 1969–70* (Göteborg: Glänta 2013). 480 s.

Konstnären Ingela Johansson har skapat ett dryga 450-sidigt montage i bokform över händelserna under gruvstrejken i Svappavaara, Kiruna och Malmberget i december 1969 och januari 1970. Syftet är "ett försök att aktualisera vissa händelser kring strejken och samtidigt bevara dem i bokform" (s. 7). Genomgående görs en koppling mellan strejken som politisk företeelse och den reaktion den åstadkom. Johansson fastslår att strejken bidrog till att radikalisera kulturen i Sverige. Tesen stärker bokens relevans men är svår att belägga. Radikaliseringen var redan långt gånngen när strejken inträffade.

"Den stora gruvstrejken" varade i 57 dagar och omfattade 4 800 arbetare. Strejken sågs som en vattendelare. Gruvföretaget, LKAB, ägdes nämligen av staten, varför tvekampen mellan kapital och arbete plötsligt inte framstod som lika tydlig. Motståndaren utgjordes alltså av staten och LKAB:s företagsledning – men även av facket. Det var en vild strejk. LO-anslutna arbetare som stred mot sitt eget fackförbund innebar ett avgörande slag mot samförståndspolitiken. Missnöjet från arbetarnas sida hade pyrt under flera år. Driftsrationaliseringar med tidmätningar, förslag på ackordslöner samt försämrade arbetsmiljö var de faktorer som blev den tändande gnistan. Ytterst handlade strejken om människovärdet. Många ifrågasatte hur en demokrati ledd av en socialdemokratisk regering kunde behandla sina anställda på detta inhumana sätt.

Gruvarbetarna fick ett massivt stöd, inte minst från studenter och vänsterradikala kulturarbetare. Som en direkt följd av strejken slopades de för-